

دانش و پژوهش در روان‌شناسی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)
شماره سی و دوم - تابستان ۱۳۸۶
صص ۳۶ - ۱۷

اثربخشی آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا بر نگرش دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه

هما شیخ‌دارانی^۱ - محمدباقر کجیاف^۲ - محمدرضا عابدی^۳

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی تأثیر آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا بر نگرش دانش‌آموزان مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر، انجام شد. روش تحقیق نیمه‌تجربی از نوع دو گروهی همراه پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک‌ماهه بود. جامعه آماری را دانش‌آموزان دبیرستانهای پسرانه منطقه شاهین‌شهر در سال تحصیلی ۸۶ - ۸۵ تشکیل دادند. نمونه‌گیری به شیوه تصادفی خوشه‌ای بر مبنای کلاس، در دو گروه آزمایش و گواه از سه مدرسه، انجام گرفت. آزمودنیهای گروه آزمایش طی یک دوره شش جلسه‌ای ۹۰ دقیقه‌ای، مداخلات آموزشی را دریافت کرده و گروه گواه هیچ مداخله‌ای را دریافت نکردند. سپس به وسیله پرسشنامه محقق ساخته «نگرش نسبت به روابط دختر و پسر» که شامل ۴۱ سؤال بود، مورد آزمون

۱- کارشناس ارشد روان‌شناسی Homa sh @ yahoo.com

۲- استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

۳- استادیار گروه مشاوره دانشگاه اصفهان

قرار گرفتند. این پرسشنامه به بررسی نگرش دانش‌آموزان پسر نسبت به روابط دختر و پسر پرداخته و داده‌ها با توجه به فرضیه‌های تحقیق از طریق تحلیل واریانس چند متغیره بررسی شد و این نتیجه حاصل شد که در مرحله پس‌آزمون و پیگیری، آموزشها در نگرش دانش‌آموزان پسر، در حیطه آسیبهای اجتماعی، آسیب به زندگی مشترک آینده و ایجاد مشکلات تحصیلی مؤثر بوده و نگرش آنها را نسبت به اینکه روابط منجر به آسیب در موارد ذکر شده می‌شود، تغییر داده است ($P < 0/05$). همچنین در مرحله پس‌آزمون، نتایج، تغییر نگرش در زمینه آسیب به روابط با خانواده و ایجاد مشکلات عاطفی - روانی را نشان داد، ولی این تغییر در مرحله پیگیری معنادار نبود ($P < 0/05$).

کلید واژه‌ها: نگرش نسبت به روابط دختر و پسر، پیگیری از روابط آسیب‌زا، آسیبهای اجتماعی، آسیبهای روانی - عاطفی، مشکلات تحصیلی.

مقدمه

ارتباط با دیگران نیازمند شناخت قبلی و کسب آگاهی از خصوصیات آنهاست که این ارتباط منجر به زندگی اجتماعی با افراد جامعه می‌شود. به دنبال آن نگرشهای مختلفی نسبت به افراد و محیط شکل می‌گیرد. بنابراین هر نگرشی در مرحله اول مستلزم شناخت قبلی از محیط اجتماعی و کسب آگاهی از خصوصیات آنهاست (مهرآرا، ۱۳۷۳). این امر باعث ایجاد ارتباط با افراد جامعه می‌شود. بنابراین ارتباط با افراد، به خصوص افراد غیرهمجنس امری اجتناب‌ناپذیر است و در برخی موارد از ضروریات اجتماعی است. این نوع ارتباط از دوران نوجوانی آغاز می‌شود (عابدی و همکاران، ۱۳۸۴). به دنبال این ارتباط ممکن است فعالیتهای مضر زیادی رخ دهد که به سبب وجود عشق در رابطه، نوجوان آن را منجر به آسیب نمی‌داند. در واقع آنها وارد روابط آسیب‌زا شده‌اند و خود بی‌خبرند (کلی^۱، ۲۰۰۴).

در جوامع غربی، ساده‌ترین شکل معاشرت با جنس مخالف مخصوصاً در دوره نوجوانی را قرار عشقی^۲ می‌گویند. امروزه کم و بیش در جوامع شرقی هم بین دختران و پسران قرارهای عشقی مرسوم شده است (کوثری، ۱۳۷۴).

1 – Kelly

2 – Dating

رایس^۱ (۱۹۹۹) با استناد به بررسی‌های خود در بیش از ده تحقیق پژوهشگران، اهدافی را در زمینه علل و فواید رابطه با جنس مخالف ذکر کرده است. از جمله: تفریح و سرگرمی، همراهی و معاشرت بدون مسئولیت ازدواج، افزایش منزلت اجتماعی، تجربه رضایت جنسی، به دست آوردن صمیمیت و محبت، تعیین و انتخاب همسر و... را مطرح کرد (نقل از گلزاری، ۱۳۸۳).

علاوه بر دلایلی که ذکر شد، روان‌شناسان غربی پیامدهای منفی و زیان‌هایی را برای این نوع رابطه مطرح کردند که مهمترین آنها عبارت‌اند از: اختلالات هیجانی و عاطفی و برداشتهای منفی از ظاهر خود، پنهان کردن و تحریف هویت، بروز حسادت، گرایش به مصرف الکل و مواد مخدر، افت عملکرد تحصیلی، بارداری ناخواسته، افزایش خشونت در قرارهای عاشقانه، ابتلای به بیماریهای مقاربتی مانند ایدز، تجاوزهای جنسی، وادار شدن به ازدواجهای زودهنگام، ایجاد جو بدبینی و سوءظن بعد از ازدواج نسبت به همسر، ارتکاب به بزهکاری و درگیری با خانواده (هوارد، وونگ^۲، ۲۰۰۳، اتاو، بریجز^۳، ۲۰۰۴).

به هر حال ارتباط با جنس مخالف در دوره نوجوانی و نگرش او نسبت به این موضوع قسمتی از زندگی واقعی نوجوان است، بنابراین برای برقراری ارتباط سالم ابتدا باید دانش و اطلاعاتی کسب کند. با تجمع اطلاعات، نگرش وی تغییر می‌کند و با گذشت زمان و تجمع نگرش اصلاح شده رفتارش دستخوش تغییر می‌گردد (شمس، ۱۳۸۵).

قابل ذکر است که بسیاری از خانواده‌ها، بحث در مورد مسائل جنسی و کسب اطلاعات در زمینه ارتباط با جنس مخالف را نوعی بی‌ادبی و بی‌حیایی تلقی می‌کنند، در حالی که نوجوانان نسبت به این مسائل حساس و کنجکاو هستند. بنابراین در پی یافتن اطلاعاتی در این زمینه بر می‌آیند و آسان‌ترین راههای دسترسی (دوستان ناباب یا نوارها و فیلمهای مبتذل) را برمی‌گزینند که گاه اطلاعات غلط و بی‌حد و حصر و بی‌موقع در اختیار او می‌گذارند و باعث انحراف و آسیب‌های جنسی و مشکلاتی برای او و جامعه می‌شود (فرمینی، ۱۳۸۳). بنابراین آموزش ارتباطات به جوانان و نوجوانان، به منظور تصمیمات آگاهانه و مسئولانه از جانب فرد برای زندگی مستقل، سالم و مطمئن و جلوگیری از آسیبهای مختلف فردی و اجتماعی ضروری است. این آموزشها ممکن است آشنایی با

1 – Rice

2 – Howard & Wang

3 – Etaugh & Bridges

روابط آسیب‌زا و پیامدهای آن، روابط سالم، ضرورت ازدواج و تولد کودک و ارتباطات ثابت به‌عنوان واحد اصلی در ساخت جامعه را در برگیرد. آموزشها ممکن است موجب به‌تعویق افتادن ارتباطات جنسی و آسیبهای روانی و دیگر آسیبهای ذکر شده باشد. همچنین باعث فهم خود، دیگران و احترام قایل شدن برای خود و دیگران می‌شود (هرن^۱، ۱۹۹۹).

هابرمن^۲ در پژوهشی نتیجه گرفت، نگرش والدین نسبت به نیاز فرزندان نشان مبنی بر آگاهی از اطلاعات صحیح درباره مسائل جنسی مثبت است، زیرا این آگاهیها شروع فعالیت‌های جنسی را به تأخیر می‌اندازد (هویدفرا، ۱۳۸۳). استینبرگ^۳ (۲۰۰۱) نیز نتیجه گرفت که داشتن ارتباط و رفتارهای پرخطر جنسی باعث از بین رفتن عشق و دوری از والدین و ایجاد مشکلات هیجانی و پایین آمدن عزت نفس می‌شود. در همین زمینه دیکنسون^۴ نشان داد که پسران برای کسب اطلاعات جنسی به دلیل ضرورت این مسأله (اطلاع و آگاهی داشتن) به دوستان خود مراجعه می‌کنند، بنابراین اطلاعات صحیح در زمینه رابطه با جنس مخالف و اطلاعات جنسی ضروری است (آدامز^۵، گالاتو، مارک استرم، ۱۹۹۴).

بی‌یرز^۶ (۲۰۰۳) نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی را نسبت به رابطه با جنس مخالف و آموزش جنسی ایمن در مدارس و در خانه بررسی کرد. شرکت‌کنندگان ۱۶۶۳ نوجوان بودند. نتایج نشان داد که ۹۲٪ نسبت به آموزشها نگرش مثبت داشتند. بیشتر دانش‌آموزان فکر می‌کردند که آموزشها باید از سنین راهنمایی آغاز شود. همچنین حموت و حموت و فانک^۷ برنامه «مغرور باش و مسؤول باش» را در آموزش جنسی و ایجاد رابطه سالم به کار بردند. این تحقیق در بین پسران ۱۲ تا ۱۹ ساله انجام گرفت. آنها ۳ ماه بعد از اجرای طرح دانش‌آموزان گروه مداخله را بررسی کردند و متوجه شدند که این افراد رفتار پرخطر جنسی کمتری را گزارش می‌دهند (هویدفرا، ۱۳۸۳).

دایس^۸ (۲۰۰۶) نیز در مدارس کنیا پژوهشی انجام داد. وی نوجوانان چند مدرسه را به طور تصادفی انتخاب کرد و با توجه به اطلاعات تحقیق قبلی خود که در سال ۲۰۰۵ انجام داده بود، متوجه شد که اگر اطلاعاتی به نوجوانان دختر و پسر در مورد جنس

1 – Horan	2 – Haberman	3 – Steinberg
4 – Dickinson	5 – Adams & Gullotta & Markstorm	
6 – Beyers	7 – Hemoot & Fanyca	8 – Dupas

مخالف و انواع رفتارهای پرخطر و مخاطره‌آمیز که توسط دوستی با جنس مخالف به‌وجود می‌آید داده شود، باعث کاهش خطرات جنسی و رفتارهای مخاطره‌آمیز می‌شود.

راما کریشنا^۱ و همکاران (۲۰۰۶) تحقیقی را در مورد پسران خیابانی که ۴ الی ۵ سال زندگی خود را در خیابانها گذرانده بودند، انجام دادند. این افراد ۹ تا ۲۳ سال داشتند و ۴۵ درصدشان ۱۷-۱۴ ساله بود. آنها نتیجه گرفتند که شرایط و موقعیت‌های اجتماعی، عدم آموزش در مورد آسیب رابطه با غیرهمجنس و رفتارهای پرخطر جنسی، تصویری از رابطه جنسی و اجبار (اضطرار) جنسی را در بین پسران خیابانی به‌وجود می‌آورد.

از جمله پژوهش‌های داخلی نیز می‌توان به پژوهش رئیسی دهکردی و همکاران (۱۳۸۳) در مورد تأیید مداخله آموزش بر آگاهی و نگرش بهورزان در رابطه با عفونتهای منتقل شده جنسی که ۶۷ نفر از بهورزان در آن مشارکت داشتند اشاره نمود. اطلاعات آموزشی به صورت کارگاهی به مدت سه روز ارائه شد. نتایج مقایسه‌های قبل و بعد از مداخله آموزشی نشان داد که نمرات آگاهی و نگرش بهورزان افزایش قابل توجهی یافته است. در همین رابطه رهنما (۱۳۸۳) در تحقیقی تأثیر آموزشهای پیشگیری از روابط جنسی قبل از ازدواج را در رضایتمندی از زندگی با همسر آینده مؤثر دانسته است. با این وجود هویدافر (۱۳۸۳) در پژوهشی تحت عنوان «اثربخشی آموزش روابط سالم بر افزایش آگاهی دانش‌آموزان نسبت به روابط آسیب‌زا»، به این نتیجه رسید که آموزش در افزایش آگاهی نسبت به روابط آسیب‌زا در بین دانش‌آموزان پسر تأثیر معناداری بر افزایش آگاهی آنان نداشته است.

پژوهش‌های مذکور گویای این امر است که تمایل به جنس مخالف مسأله‌ای طبیعی است، ولی کمتر به نگرش آزمودنیها در زمینه آموزشها پرداخته‌اند. به هر حال به‌منظور پیشگیری از ایجاد روابط آسیب‌زا ضروری است که افراد به‌خصوص نوجوانان آموزشهای لازم را برای برقراری رابطه سالم دریافت نمایند. با توجه به اینکه پژوهشهای داخلی محدودی در این زمینه انجام شده، پژوهش حاضر به این منظور انجام شد که نشان دهد، آیا آموزش در زمینه پیشگیری از روابط آسیب‌زا، نگرش دانش‌آموزان پسر را نسبت به آسیبهای ناشی از این‌گونه روابط و حیطه‌های مختلف آن تغییر می‌دهد یا خیر؟

روش پژوهش

طرح پژوهش مورد استفاده، نیمه تجربی از نوع دو گروهی همراه با پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یکماهه بود (جدول ۱).

جدول ۱- طرح تحقیق به کار برده شده در پژوهش

عضویت گروهی	نمونه گیری	پیش آزمون	مداخله	پس آزمون	پیگیری
E	R	O _۱	X	O _۲	O _۳
C	R	O _۴	-	O _۵	O _۶

جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش‌آموزان پسر شاخه نظری دوره متوسطه منطقه شاهین‌شهر در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۸۶ بود. تعداد کل این دانش‌آموزان براساس آمار ارائه شده از مرکز آمار آموزش و پرورش منطقه شاهین‌شهر ۳۰۵۲ نفر است. قابل ذکر است که با توجه به شیوه نمونه‌گیری که تصادفی خوشه‌ای بود، واحد نمونه‌گیری کلاس در نظر گرفته شد. بر این اساس در یک مدرسه، یک کلاس پایه اول و در مدرسه دیگر، پایه دوم، برای گروه آزمایش و در مدرسه دیگر دو کلاس پایه اول و دوم، به‌منظور گروه گواه، در نظر گرفته شد.

با توجه به اهداف این پژوهش و نبود ابزار در این زمینه، پژوهشگر با نظر متخصصان به‌منظور ارزیابی نگرش دانش‌آموزان اقدام به تدوین پرسشنامه محقق‌ساخته «نگرش نسبت به روابط دختر و پسر» کرد. شیوه پاسخدهی به صورت موافقم / مخالفم و نمره‌گذاری بر مبنای صفر و یک بود. پرسشنامه دارای ۴۱ سؤال بود. روایی آن بر اساس تحلیل عاملی و پایایی کل آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۹۲) به‌دست آمد. ضریب KMO برابر با ۰/۸۲ به‌دست آمد که بیانگر کفایت حجم نمونه در حد خوب می‌باشد. علاوه بر این نتایج آزمون کرویت بارتلت نیز بیانگر آن است که همبستگی بین متغیرها (عوامل) به این معنی می‌باشد که فرض همبستگی بین متغیرها (عوامل) در جامعه رد می‌شود؛ یعنی بین عوامل در جامعه همبستگی معنادار وجود دارد و بر این اساس می‌توان تحلیل عوامل انجام داد (مولوی، ۱۳۸۶). نتایج تحلیل عاملی، پنج عامل را که عبارت‌اند از: آسیب‌های اجتماعی، آسیب‌های روانی-عاطفی، آسیب به زندگی

مشترک آینده، آسیب به روابط خانوادگی و مشکلات تحصیلی مشخص کرد. در جدول ۲ ضریب پایایی و تعداد گویه‌های هر عامل مشخص شده است. علاوه بر این روایی این پرسشنامه از طریق روایی صوری به ۵ نفر از استادان دانشگاه اصفهان داده شد. نظرات این استادان نیز حاکی از روایی این پرسشنامه، با توجه به اهداف تعیین شده، بود. پس از تعیین اهداف و تعیین جامعه آماری و ساخت ابزار، نمونه‌گیری انجام شد. سپس برنامه آموزشی در شش جلسه یک و نیم ساعته در هفته تنظیم گردید.

جدول ۲- ضرایب پایایی پرسشنامه روابط دختر و پسر

بر حسب خرده‌مقیاس‌ها و کل پرسشنامه

ردیف	نام عامل	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	آسیب‌های اجتماعی	۱۲	۰/۸۴
۲	آسیب‌های روانی-عاطفی	۸	۰/۷۹
۳	آسیب به زندگی مشترک آینده	۸	۰/۷۰
۴	آسیب به روابط خانوادگی	۶	۰/۷۳
۵	مشکلات تحصیلی	۷	۰/۶۹
۶	کل پرسشنامه	۴۱	۰/۹۲

داده‌های حاصل از اجرا با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS۱۳ مورد تحلیل قرار گرفت. در این راستا، ضمن محاسبه میانگین، انحراف معیار و واریانس نمرات، برای آزمون فرضیه‌ها از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد.

نتایج پژوهش

نتایج نشان‌دهنده داده‌های حاصل از مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری براساس فرضیه‌های پژوهش است. جدول ۱ میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنی‌ها را در پرسشنامه «نگرش دانش‌آموزان نسبت به روابط دختر و پسر» برحسب عضویت گروهی در مرحله پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری نشان می‌دهد.

جای جدول ۳

آزمون لوین برای بررسی پیش‌فرض تساوی واریانس‌های نمرات بر حسب مراحل پژوهش همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، تساوی واریانس‌ها از پیش‌فرض‌های ضروری برای انجام آزمون‌های پارامتریک است. این پیش‌فرض با استفاده از آزمون لوین بررسی می‌شود که برای داده‌های این پژوهش، نتایج در جدول ۳ بر حسب خرده‌مقیاس‌های پنج‌گانه و نمره کل در مراحل پس‌آزمون و پیگیری، ارائه شده است. نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که با توجه به نتایج آزمون لوین، واریانس‌های نمرات خرده‌مقیاس‌ها و نمره کل پرسشنامه روابط دختر و پسر در تمامی موارد بجز نمرات خرده‌مقیاس «آسیب‌های روانی-عاطفی» مساوی است. در این مورد هم، با توجه به حجم مساوی و بیش از ۴۰ نفر نمونه‌ها و هنجاریابی ابزار پژوهش، محدودیتی در استفاده از آزمون پارامتریک ۲ ایجاد نمی‌کند.

جدول ۴- آزمون لوین برای بررسی تساوی واریانس‌های نمرات بر حسب مراحل ارزیابی

مرحله	خرده‌مقیاس	فراوانی	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	معناداری
پس‌آزمون	آسیب‌های اجتماعی	۳/۰۵۶	۱	۱۲۱	۰/۰۸۳
	آسیب‌های روانی-عاطفی	۳/۹۱۴	۱	۱۲۵	۰/۰۵۲
	آسیب به زندگی مشترک	۰/۶۴۶	۱	۱۲۷	۰/۴۲۳
	مشکلات خانوادگی	۰/۴۵۵	۱	۱۲۸	۰/۵۰۱
	مشکلات تحصیلی	۰/۱۷۳	۱	۱۳۰	۰/۶۷۸
	نمره کل	۰/۰۵۹	۱	۱۰۸	۰/۸۰۹
پیگیری	آسیب‌های اجتماعی	۰/۱۲۸	۱	۱۱۳	۰/۷۲۱
	آسیب‌های روانی-عاطفی	۴/۶۸۷	۱	۱۲۲	۰/۰۳۲
	آسیب به زندگی مشترک	۰/۳۷۸	۱	۱۲۱	۰/۵۴۰
	مشکلات خانوادگی	۱/۰۵۰	۱	۱۲۱	۰/۳۰۷
	مشکلات تحصیلی	۰/۰۱۲	۱	۱۲۰	۰/۹۱۴
نمره کل	۰/۳۸۰	۱	۱۰۰	۵۳۹	

در ادامه به ارائه فرضیه اصلی پژوهش و فرضیه‌های فرعی به تفکیک خرده‌مقیاس‌ها پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است که برای هر فرضیه تحلیل کوواریانس و پس از آن میانگین تعدیل شده - با کسر میانگین نمرات پیش‌آزمون - ارائه شده است.

فرضیه اصلی: آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط بین دختر و پسر می‌شود.

نتایج تحلیل کوواریانس، با بررسی نمره کل پیش‌آزمون، (جدول ۵) نشان داد که در مجموع با مقایسه رابطه معنادار نمرات پیش‌آزمون با نمرات پس‌آزمون و پیگیری، آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش دانش‌آموزان پسر شاهین‌شهر شده است ($P < ۰/۰۰۰۱$) و با توجه به میزان تأثیر نتیجه می‌گیریم که آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش ۱۳/۲ درصدی در مرحله پس‌آزمون و تغییر نگرش ۶/۲ درصدی در مرحله پیگیری در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر شده است. توان آماری ۹۸ و ۷۱/۵ درصدی نیز حاکی از دقت آماری بالای این آزمون‌ها در مراحل پس‌آزمون و پیگیری است. با توجه به این که توان آماری باید ۰/۷ یا بیشتر باشد (مولوی، ۱۳۸۶)، توان آماری به دست آمده ضمن آن که بیانگر کفایت حجم نمونه در مرحله پیگیری نیز می‌باشد، نشان می‌دهد که این آزمون، از دقت آماری مطلوبی نیز برخوردار است.

جدول ۵- خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس به منظور تعیین اثربخشی آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا در دانش‌آموزان پسر بر حسب نمره کل

منبع تغییرات	مرحله	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	F	معناداری	میزان تأثیر (درصد)	توان آماری (درصد)
پیش‌آزمون	پس‌آزمون	۵۸۷۳/۶۸	۵۸۷۳/۶۸	۶۷/۴۳	۰/۰۰۰	۳۸/۷	۱۰۰
	پیگیری	۵۱۱۹/۴۸	۵۱۱۹/۴۸	۵۶/۹۸	۰/۰۰۰	۳۶/۵	۱۰۰
عضویت گروهی	پس‌آزمون	۱۴۱۶/۹۱	۱۴۱۶/۹۱	۱۶/۲۶	۰/۰۰۰	۱۳/۲	۹۸
	پیگیری	۵۸۴/۹۰	۵۸۴/۹۰	۶/۵۱	۰/۰۱۲	۶/۲	۷۱/۵

درجه آزادی = ۱

میانگین‌های تعدیل شده که از حذف یا کنترل اثر نمرات پیش آزمون بدست می‌آید، نشان می‌دهد که میانگین تعدیل شده نمرات آزمودنی‌های گروه آزمایش نسبت به نمرات آزمودنی‌های گروه گواه کاهش یافته است.

جدول ۶- میانگین باقی مانده نمرات آزمون روابط، در مراحل پس آزمون و پیگیری برحسب نمره کل دانش‌آموزان پسر

عضویت گروهی	پس آزمون		پیگیری	
	میانگین	خطای استاندارد	میانگین	خطای استاندارد
گروه آزمایش	۲۶/۱۵	۱/۳	۲۴/۶۱	۱/۴
گروه گواه	۱۸/۹۴	۱/۲	۱۹/۷۶	۱/۳

فرضیه‌های فرعی

۱- آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه نسبت به روابط دختر و پسر در حیطة «آسیب‌های اجتماعی» می‌شود. نتایج تحلیل کواریانس، در جدول ۷ نشان می‌دهد که با بررسی نمرات پیش‌آزمون آزمودنی‌ها در خرده‌مقیاس‌های پنجگانه در دانش‌آموزان پسر، با توجه به ضرایب F محاسبه شده، تفاوت معناداری بین میانگین‌های باقی‌مانده گروه‌های آزمایش و گواه وجود دارد ($P < 0/05$)؛ لذا نتیجه گرفته می‌شود که آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش دانش‌آموزان پسر در حیطة «آسیب‌های اجتماعی» در مراحل پس‌آزمون و پیگیری شده است؛ میزان تأثیر حاکی از آن است که ۱۱/۱ درصد تفاوت در نمرات دو گروه در مرحله پس‌آزمون و ۸/۹ درصد تفاوت نمرات در مرحله پیگیری ناشی از مداخله ارائه شده است.

۲- آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش در دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر در حیطة «آسیب‌های روانی-عاطفی» می‌شود. نتایج در حیطة «آسیب‌های روانی-عاطفی» (جدول ۷) نشان می‌دهد که مداخلات در

مرحله پس‌آزمون، باعث تغییر نگرش ۴/۵ درصدی در پسران گروه آزمایش شده است. بنابراین آموزشها در تغییر نگرش نسبت به اینکه روابط منجر به ایجاد مشکلات روانی-عاطفی می‌شوند، مؤثر بود. به عبارت ساده‌تر آموزش مذکور باعث افزایش بینش دانش‌آموزان در مورد آسیب‌های روانی-عاطفی حاصل از روابط دختر و پسر شده است. قابل ذکر است این مداخلات در مرحله پیگیری معنادار نبود.

۳- آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش در دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر در «آسیب به زندگی مشترک» می‌شود. با توجه به ضرایب F محاسبه شده (جدول ۷) مشخص شد که در حیطه «آسیب به زندگی مشترک آینده» تفاوت معناداری بین میانگین باقی‌مانده نمرات دو گروه در مراحل پس‌آزمون و پیگیری وجود دارد ($P < 0/05$)؛ لذا نتیجه گرفته می‌شود آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر و اصلاح نگرش دانش‌آموزان پسر متوسطه نسبت به ماهیت آسیب‌زای روابط دختر و پسر منجر به ایجاد آسیب در زندگی مشترک آینده می‌شود. میزان این تأثیر در پس‌آزمون ۱۰/۴ و در مرحله پیگیری ۵/۳ بود.

۴- آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر نگرش در دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر در «آسیب به روابط خانوادگی» می‌شود. همچنین با توجه به ضرایب F محاسبه شده (جدول ۷) در خرده‌مقیاس «آسیب به روابط خانوادگی» تفاوت معناداری بین میانگین باقی‌مانده نمرات در مرحله پس‌آزمون وجود دارد ($P < 0/05$)؛ این تفاوت در مرحله پیگیری معنادار نیست؛ لذا اثربخشی مداخله در مرحله پس‌آزمون تأیید می‌شود و به تبع آن و با توجه به میزان تأثیر، نتیجه گرفته می‌شود که آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا باعث تغییر ۵/۱ درصدی نگرش پسران در حیطه «آسیب به روابط خانوادگی» در مرحله پس‌آزمون می‌شود. به عبارتی آموزش مذکور باعث افزایش بینش دانش‌آموزان در مورد آسیب به روابط خانوادگی حاصل از روابط دختر و پسر شده است.

۵- آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا، باعث تغییر نگرش در دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه شاهین‌شهر نسبت به روابط دختر و پسر در حیطه «مشکلات تحصیلی» می‌شود. بررسی اثربخشی مداخلات در خرده‌مقیاس «مشکلات تحصیلی» نشان می‌دهد که با توجه به میزان تأثیر، آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا، باعث تغییر نگرش ۹/۹ درصدی در

مرحله پس‌آزمون و تغییر ۷/۸ درصدی در مرحله پیگیری شده است. توانهای آماری ذکر شده برای تمامی خرده‌مقیاس‌ها نشان‌دهنده دقت آماری مطلوب این آزمون است (جدول ۷).

جدول ۷- خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس برای تعیین اثربخشی آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا خرده‌مقیاس‌های پنجگانه

خرده‌مقیاس‌ها	مرحله	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	فراوانی	معناداری	میزان تأثیر	توان آماری
آسیب‌های اجتماعی	پس‌آزمون	۱۴۴/۰۱	۱۴۴/۰۱	۱۵/۰۲	۰/۰۰۰	۱۱/۱	۹۷
	پیگیری	۹۴/۰۴	۹۴/۰۴	۱۰/۸۹	۰/۰۰۱	۸/۹	۹۰/۵
آسیب به زندگی	پس‌آزمون	۷۲/۵۱	۷۲/۵۱	۱۴/۵۶	۰/۰۰۰	۱۰/۴	۹۶/۶
	پیگیری	۳۵/۲۵	۳۵/۲۵	۶/۶۵	۰/۰۱۱	۵/۳	۷۲/۵
آسیب به روابط	پس‌آزمون	۲۰/۰۵	۲۰/۰۵	۶/۸۲	۰/۰۱۰	۵/۱	۷۳/۶
	پیگیری	۱۰/۴۲	۱۰/۴۲	۳/۸۹	۰/۰۵۱	۳/۱	۴۹/۹
مشکلات تحصیلی	پس‌آزمون	۶۴/۹۵	۶۴/۹۵	۱۴/۲۳	۰/۰۰۰	۹/۹	۹۶/۳
	پیگیری	۴۰/۶۶	۴۰/۶۶	۱۰/۰۳	۰/۰۰۲	۷/۸	۸۸/۱

درجه آزادی = ۱

جدول ۸ میانگین‌های نمرات تعدیل شده را پس از کنترل اثر نمرات پیش‌آزمون، در تمامی خرده‌مقیاس‌های پرسشنامه نگرش نسبت به روابط نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، میانگین تعدیل شده آزمودنی‌های گروه آزمایش هم در مرحله پس‌آزمون و هم در مرحله پیگیری بیشتر از گروه گواه می‌باشد.

جدول ۸ - میانگین تعدیل شده نمرات آزمون روابط در
خرده‌مقیاس‌های پنجگانه دانش‌آموزان پسر

خرده‌مقیاس	عضویت گروهی	پس آزمون		پیگیری
		انحراف معیار	میانگین	
آسیب‌های اجتماعی	گروه آزمایش	۰/۴۱	۶/۸۶	۰/۴۰
	گروه گواه	۰/۳۹	۵/۰۲	۰/۳۸
آسیب‌های عاطفی- روانی	گروه آزمایش	۰/۳۲	۳/۷۹	۰/۳۳
	گروه گواه	۰/۳۱	۳/۱۹	۰/۳۱
آسیب به زندگی مشترک آینده	گروه آزمایش	۰/۲۸	۵/۱۰	۰/۳۰
	گروه گواه	۰/۲۸	۴/۰۲	۰/۲۹
آسیب به روابط خانوادگی	گروه آزمایش	۰/۲۱	۴/۰۶	۰/۲۱
	گروه گواه	۰/۲۱	۳/۴۸	۰/۲۱
مشکلات تحصیلی	گروه آزمایش	۰/۲۷	۴/۶۲	۰/۲۶
	گروه گواه	۰/۲۶	۳/۴۷	۰/۲۵

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه مطالعات داخلی و خارجی مشابه یافت نشد، به همین دلیل سعی شد به مطالعات نزدیک به موضوع اشاره شود و با نتایج پژوهش حاضر بر مبنای مقوله‌های پنجگانه مقایسه انجام گیرد. نتایج نهایی این پژوهش نشان‌دهنده آن بود که آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زای دختر و پسر باعث تغییر نگرش در مرحله پس‌آزمون و پیگیری نسبت به رابطه با جنس مخالف شده است.

همچنین نتایج نشان داد که مداخلات بر تغییر نگرش دانش‌آموزان نسبت به اینکه روابط با جنس مخالف باعث ایجاد مشکل در روابط اجتماعی، آسیب به زندگی مشترک آینده و مشکلات تحصیلی می‌شود، مؤثر بوده است.

این نتایج با مطالعات رهنما (۱۳۸۳)، که به نتیجه رسید آموزش پیشگیری از روابط جنسی قبل از ازدواج، باعث رضایتمندی روابط با همسر آینده می‌شود و پژوهش دیوانی (۱۳۸۱) که مطرح کرد آموزش روابط سالم دختر و پسر منجر به تصحیح نگرش و آگاهی و عملکرد صحیح در روابط اجتماعی می‌شود، و با نتایج هازن که مطرح کرد، کسانی که قبل از ازدواج عاشق می‌شوند، بعد از ازدواج عشقشان کاهش می‌یابد و ادامه زندگی برایشان مشکل می‌شود، همخوانی دارد (هویدافر، ۱۳۸۴).

از جمله نتایج دیگر پژوهش این بود که در مرحله پس‌آزمون، مداخلات بر نگرش دانش‌آموزان مبنی بر اینکه روابط باعث ایجاد مشکل در روابط خانوادگی و مسائل عاطفی- روانی می‌شود، مؤثر واقع شده بود. اما این تغییر نگرش در مرحله پیگیری پایدار نبود. شاید این ناهماهنگی بین نگرش آنها در دو مرحله ناشی از این بود که دانش‌آموزان در حین جلسات آموزشی تحت تأثیر مطالب مربوط قرار گرفته و پس از اتمام جلسات آموزشی، مسائل محیطی و خانوادگی و افراد اطراف آنها بر روی عقیده و نگرششان تأثیر متضادی گذاشته باشد و به نظر می‌رسد مدت یک ماه پیگیری طولانی است و صحیح آن بود که طی مرحله پیگیری، هر دو هفته یک بار، جلسه‌ای برای یادآوری جلسات با آنها در نظر گرفته می‌شد (هاوتون و سالکو وس کیس، ترجمه قاسم‌زاده، ۱۳۸۳).

به هر حال نتیجه پژوهش در دو مقوله گفته شده در مرحله پس‌آزمون، با نتایج مطالعات راماناکرشینا و همکارانش (۲۰۰۶) که به نتیجه رسید، داشتن روابط با جنس مخالف و رفتارهای پر خطر جنسی باعث دوری از خانواده و ایجاد مشکلات هیجانی و روانی، از جمله پایین آمدن عزت نفس می‌شود، همچنین با نتایج استینبرگ (۲۰۰۱) که روابط با جنس مخالف و روابط جنسی را عاملی برای ایجاد مشکلات عاطفی و خانوادگی و از بین بردن عشق می‌داند، همخوانی دارد.

هویدافر (۱۳۸۳) در پژوهش خود به نتیجه رسید که آموزش پیشگیری از روابط آسیب‌زا تأثیری بر آگاهی پسران نسبت به آن روابط نداشته، این نتیجه با نتایج پژوهش حاضر همخوانی ندارد. شاید از جمله دلایل ناهمخوانی، بافت فرهنگی-اجتماعی دانش‌آموزان منطقه مورد پژوهش باشد، زیرا منطقه‌ای است مهاجرپذیر و از جمله مشخصات شهرهای مهاجرپذیر، تعدد فرهنگ‌های مختلف در آن است و از نظر اجتماعی یکپارچه و همگن نیستند. لذا تبادل اطلاعات و تجربیات، مخصوصاً در بین نوجوانان و در زمینه مسائل روابط با جنس مخالف، بیشتر صورت می‌گیرد و می‌تواند جریان جلسات آموزشی را تحت تأثیر قرار دهد. همچنین شاید متفاوت بودن شیوه آموزش و ساختار جلسات آموزشی، در این نتایج دخیل باشد.

به هر حال ماهیت این مداخلات، دانش‌آموزان را نسبت به آسیب‌های اجتماعی ناشی از روابط با جنس مخالف، تأثیرات سوئی که بر زندگی مشترک پس از ازدواج به جا می‌گذارد، مشکلات تحصیلی و افت عملکرد تحصیلی که برای دانش‌آموزان رقم می‌زند، آسیب‌های عاطفی-روانی و هیجانی که به همراه دارد و آشوبها و ناسازگاری‌های خانوادگی که ناشی از این روابط ایجاد می‌شود، آگاه ساخته و پیامدهای این‌گونه روابط را در حیطه‌های مختلف دانش، نگرش و مهارت، خاطر نشان ساخت.

نتایج پژوهش‌های مختلف حاکی از آن هستند که آموزشها در زمینه مسائل مختلف رابطه با جنس مخالف، می‌توانند در افزایش رفتار سالم با توجه به فرهنگ خاص آن جامعه مؤثر باشد و با توجه به اینکه انسان موجودی ذاتاً اجتماعی است و ناگزیر از برقراری ارتباط متقابل با دیگران است، لذا چگونگی و تنظیم حدود روابط به

نحوی که بهترین بازدهی را برای تأمین نیازهای فرد و جامعه به دنبال داشته باشد، ضروری است.

منابع

- دیوانی، علی. (۱۳۸۱). «بررسی نگرش زوجهای در شرف ازدواج در خصوص مسائل جنسی شهر اصفهان»، پایان‌نامه دکتری حرفه‌ای پزشکی، دانشکده پزشکی اصفهان.
- رئیس‌دهکردی، فاطمه. مهدی ناخدایی‌زاده، فروغ شفیعی و فریده عبادی. (۱۳۸۳). «بررسی تأثیر مداخله آموزش بر آگاهی، نگرش و قصد رفتاری بهورزان زن شهرستان کوهرنگ درباره عفونتهای جنسی ۸۳-۸۲»، دانشگاه علوم پزشکی کردستان. برگرفته از سایت: http://lums.ofis.ir/de_faut.aspx
- رهنما، اکبر. (۱۳۸۳). «بررسی تأثیر آموزشهای حین ازدواج بر رضایت زناشویی گروهی از زوجین تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهر تهران»، طرح پژوهشی دانشگاه شاهد. شمس، محسن. (۱۳۸۵). «آموزش سلامت»، ۱۳۸۶، برگرفته از سایت: [http:// www.jeko.blogfa.com](http://www.jeko.blogfa.com). 2000
- عابدی، محمدرضا. رضوان هویدافر و زهرا یوسفی. (۱۳۸۴). «فرمت آموزش روابط سالم و پیشگیری از روابط آسیب‌زای دختر و پسر».
- فرمینی فراهانی، محسن. (۱۳۸۳). «بررسی محتوای مناسب برای تربیت جنسی در مدارس از دیدگاه والدین، معلمان و دانش‌آموزان»، *تربیت اسلامی*، شماره ۸، ۱۷-۱۵.
- کوثری، محمدرضا. (۱۳۷۴). «بررسی علل رابطه با جنس مخالف در دانش‌آموزان دختر دوره راهنمایی منطقه ۱۸ آموزش و پرورش تهران و ارائه راه‌حل مسأله»، پایان‌نامه تحصیلی کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی ۱۳۷۳-۷۴.
- گلزاری، محمود. (۱۳۸۳). «آموزش و مشاوره با نوجوانان در زمینه ارتباط با جنس مخالف»، دومین کنگره بین‌المللی روان‌درمانی در شرق و گفت‌وگوی تمدن‌ها، تهران، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- مهرآرا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳). *زمینه روان‌شناسی اجتماعی*، چاپ اول، تهران، انتشارات مهرداد.

هاوتون، کرک. سالکو وس کیس. (۱۳۸۳)، رفتاردرمانی شناختی، جلد اول، ترجمه حبیب‌الله قاسم‌زاده، تهران، انتشارات ارجمند.
هویدافر، رضوان. (۱۳۸۳)، «اثر بخشی آموزش روابط سالم در افزایش آگاهی دانش‌آموزان دوره متوسطه نسبت به روابط آسیب‌زای دختر و پسر شهر اصفهان»، شورای تحقیقات آموزش و پرورش اصفهان، ۱۳۸۳.

ADAMS.G, GULLATO. T, MRK , STORM-ADAMS. C.M. (1994) . *Adolesent Life experience. california*: Brooks cole publishing company.

BEYERS. S, ETAL. (2003) . An Adolescent perspective on sexual Health Education at school and at home: Middle school students the Canadian. *Journal of Human sexuality* :V12,19 – 34 .

DUPAS, PASCLIN. (2006) . *Relative and the Market for Sex: Teenagers, Sugar Daddies and HIV in Kenya* .[http/ WWW.Google.Com](http://WWW.Google.Com).

ETAUGH, CLAIR, A & BRIDGES. (2004) . *The psychology of Women* (2 th,ed) pearson U.S.A.

HORAN, J. (1999) . The meaning of abstinence for college students. *Online Recapp Journal Summery* . <http://www.etr.org>

HOWARD, DIANNE & WANG MIN QI. (2003) . *Risk Profiles Adolescent girls Who victims of dating Violence*, Adoleslescence, Roslyn Heights: Spring (2003) , Vo 138, Iss 149 pg: 1.

KELLY. K. (2004) . *Dating Niolence*. The National clearing house on family Niolence.

RAMAKRISHNA, IAYASHREE, KAROPTT ,MANI and RADHA SRINIVASA MURTHY. (2006) . *Experien ces of sexual coercion among street boys in Bangalore , India* .[http:// www. Who. int/ reproductive health/ publications/ to wards adu thood /14 .pdf](http://www.Who.int/reproductive health/publications/ to wards adu thood /14 .pdf).

STEINBERG. L. (2001). We know & omethin: parent-adolescent relationship in retrospect and prospect, *Journal Research Adolescents*.V: 11,4 – 19.

تاریخ وصول: ۸۶/۲/۴

تاریخ پذیرش: ۸۶/۴/۴